JO DIDENYBĖS KSERKSO, Darėjo sūnaus, Didžiojo Persijos ir Medijos karaliaus, karalių karaliaus, didžiulės žemės karaliaus, Libijos, Egipto, Arabijos, Etiopijos, Babilonijos, Chaldėjos, Finikijos, Elamo, Sirijos, Asirijos ir Palestinos tautų viešpaties, Jonijos, Lidijos, Frygijos, Armėnijos, Kilikijos, Kapadokijos, Trakijos, Makedonijos ir Kaukazo, Kipro, Rodo, Samo, Chijo, Lesbo ir kitų Egėjo jūros salų valdovo, Partų, Baktrijos, Kaspianos, Elamo, Paflagonijos ir Indijos suvereno, visų žmonių, gyvenančių nuo ten, kur saulė teka, iki ten, kuri ji leidžiasi, Šeimininko, Visų Švenčiausiojo, Teisingojo ir Aukščiausiojo, Neįveikiamojo, Nepaperkamojo, Dievo Ahūra Mazdos palaiminto ir Visagalio tarp mirtingųjų įsakymu. Taip įtvirtino Jo Didenybė ir užrašė Jo istorikas Gobartas, Artabazo sūnus:

Po šlovingos Jo Didenybės pajėgų pergalės prieš spartiečių ir jų sąjungininkų gretas prie Termopilų perėjos, sunaikinus priešą iki paskutinio kario ir iškėlus trofėjus šio šlovingo užkariavimo garbei, vedamas dievo įkvėptos išminties, Jo didenybė panoro daugiau sužinoti apie priešo pėstininkų taktikas, pasirodžiusias gana veiksmingas kovojant su Jo kariuomene, taip pat apie patį priešą, kuris nesaistomas jokių duoklės sistemų ar vergovės pančių ir regėdamas milžinišką Jo Didenybės pranašumą, suvokdamas neišvengiamą mirtį, vis dėlto pasirinko likti savo poste, kur ir krito iki paskutinio vyro.

Dievas Ahūra Mazda išgirdo Didžiojo Karaliaus apgailestavimus dėl žinių apie minėtus dalykus stygiaus. Po kovos vežimo ratais, tarp daugybės vyrų, žirgų ir nešulinių gyvulių lavonų, buvo rastas labai sunkiai sužeistas, bet dar gyvas helenas (taip save vadina graikai). Jo Didenybė sukvietė savo gydytojus ir grasindamas lėtos mirties kančiomis privertė juos kiek tik įmanoma stengtis, kad belaisvis išgyventų. Ir dievas išpildė Jo Didenybės norą. Graikas

išgyveno naktį ir rytą. O per kitas dešimt dienų jis atgavo sąmonę ir kalbos dovaną. Nors vis dar buvo prikaustytas prie guolio ir tiesiogiai prižiūrimas karališkojo gydytojo, jis pagaliau galėjo kalbėti ir netgi rodė karštą troškimą tai daryti.

Belaisvį apžiūrėję kariūnai pastebėjo keletą neįprastų jo šarvų ir aprangos detalių. Po jo kovos šalmu rado ne Spartos hoplitų nešiojamą veltinį gobtuvą, o helotams, Lakedaimono** vergų sluoksniui, būdingą šuns odos kepuraitę. Nors belaisvio skydas ir šarvai (to Jo Didenybės kariūnai niekaip negalėjo suprasti) buvo pagaminti iš geriausios bronzos, inkrustuoti retu Hibernijos kobaltu, šalmą puošė lygiateisio spartiečio, vadovaujančio kitiems kariams, skiauterė.*

Greitai paaiškėjo, kad vyro kalboje įmantrūs filosofiniai ir literatūriniai elementai, liudiję puikų jo helenų epų išmanymą, sumišę su šiurkščiausiu ir vulgariausiu žargonu, kurio dalies nesugebėjo suprasti net labiausiai išsilavinę Jo Didenybės vertėjai. Tačiau graikas mielai sutiko išversti tokias vietas pats ir darė tai pasitelkdamas šnekamųjų aramėjų ir persų kalbų nuotrupas, kurių, kaip pats teigė, išmoko keliaudamas laivais už Heladės ribų. Siekdamas apsaugoti Jo Didenybės ausis nuo nešvankių ir dažnai pasibjaurėtinų belaisvio svaidomų posakių, Aš, Karalių Karaliaus istorikas, norėjau pašalinti tokius žodžius, kad Jo Didenybei nereikėtų jų kęsti. Bet vadovaudamasis dievo įkvėpta išmintimi, Didysis Karalius nurodė savo tarnui perteikti vyro pasakojimą ir kalbos nuotaiką tiksliai – posakis į posakį. Tai aš ir stengiausi padaryti. Meldžiuosi, kad Jo Didenybė atmintų Jo paties man skirtą užduotį ir neapkaltintų savo tarno dėl kai kurių teksto vietų, kurios neabejotinai rėš bet kokio civilizuoto klausytojo ausį.

Užrašyta ir pateikta šešioliktą ululu mėnesio dieną, penktais Jo Didenybės įžengimo sostan metais.

* Hoplitas – sen. Graikijoje sunkusis pėstininkas (vert.).
** Lakedaimonas – taip antikoje buvo vadinama Sparta (vert.).

PIRMAS SKYRIUS

Trečiąją penktų Jo Didenybės įžengimo sostan metų tašritu mėnesio dieną, kirtusi Lokridės sieną ir toliau be jokio pasipriešinimo žygiuodama pietų kryptimi, į centrinę Graikiją, imperijos kariuomenė įkūrė stovyklavietę rytiniame Parnaso kalno šlaite. Kaip ir anksčiau žygyje iš Azijos, vietinių upelių vandens nepakako – jie buvo iki dugno išgerti karių ir jų žirgų.

Šis pirmas pokalbis vyko Jo Didenybės žygio palapinėje praėjus trims valandoms po saulės laidos, kai pasibaigė vakarienė ir buvo sutvarkyti visi karališkųjų rūmų reikalai. Susirinkus karvedžiams, patarėjams, karališkiesiems sargybiniams, žyniams ir valdytojams, buvo liepta atvesti graiką. Belaisvį atnešė ant neštuvų audeklu užrištomis akimis, idant jis nematytų Jo Didenybės. Užkalbėjimais žynys atliko apvalomąjį ritualą ir šitaip sudarė sąlygas vyrui kalbėti Karalių Karaliaus akivaizdoje. Belaisvis buvo perspėtas kreiptis ne tiesiai į karališkąjį asmenį, o į Nemirtinguosius – karaliaus asmens sargybinius, stovinčius Jo Didenybei iš kairės.

Nemirtingųjų vyresnysis Orontas liepė graikui prisistatyti. Šis atsakė esąs vardu Kseonas, Skamandrido iš Akarnanijos miesto Astako sūnus. Kseonas pareiškė visų pirma norįs padėkoti Didžiajam Valdovui už tai, kad paliko jį gyvą, taip pat karališkiesiems gydytojams, kurių sugebėjimai jį sužavėjo. Kalbėdamas iš ligos patalo ir sunkiai gaudydamas orą dėl iki galo neužgijusių žaizdų krūtinėje ir plaučiuose, jis atsiprašė Jo Didenybės, kad nežinąs, kaip deramai kalbėtis pagal persišką etiketą, ir, nelaimei, stokojąs poeto bei pasakotojo gabumų. Pridūrė, kad jo pasakojimas būsiąs ne apie karvedžius ir karalius, nes jis užėmė ne tokią padėtį, kuri jam būtų leidusi iš arti stebėti politines didžiųjų intrigas. Galįs papasakoti tik apie tai, kaip pats gyveno ir ką matė vaikystėje, eidamas sunkiojo pėstininko ginklanešio pareigas, tarnaudamas karinei gurguolei. Visai įmanoma, paaiškino belaisvis, kad jo

pasakojimas apie paprastus karius, „rikiuotės vyrus", Didžiajam Valdovui pasirodys ne itin įdomus.

Per Nemirtingųjų vyresnįjį Orontą Jo Didenybė patikino, kad kaip tik tai jis labiausiai ir nori išgirsti. Karalių Karalius pareiškė apsčiai prisiklausęs apie didžiųjų intrigas, tad labiausiai jį dabar domina „pėstininko istorija".

Kokie gi vyrai tie spartiečiai, Jo Didenybės akivaizdoje per tris dienas sugebėję iššudyti ne mažiau kaip dvidešimt tūkstančių šauniausių Jo karių? Kas gi jie, tie priešai, kiekvienas kurių į mirusiųjų pasaulį su savimi nusinešė dešimt, o kai kuriais paskaičiavimais, net dvidešimt persų? Kas jiems patinka? Ką jie myli? Kas kelia jiems juoką? Jo Didenybė neabejojo, kad jie, kaip ir visos žemės būtybės, bijo mirties. Tai kokia gi filosofija pastūmėjo juos mesti mirčiai iššūkį? O labiausiai Jo Didenybė, kaip pats pasakė, nori suprasti juos kaip asmenybes, tikrus iš kūno ir kraujo sudarytus vyrus, kuriuos jis stebėjo pakilęs virš kovos lauko, bet tik iš miglotos tolumos, vos matomus, įlindusius į tiek šviežiu, tiek jau sukrešėti spėjusiu krauju aptaškytus šarvų ir šalmų kiaukutus.

Belaisvis nulenkė audeklu aprištą galvą ir sumurmėjo padėkos maldą kažkuriam vienam iš savo dievų. Jo Didenybė norėjo išgirsti kaip tik tai, ką šis geriausiai galėjo ir ką pats troško papasakoti.

Pasakojimas būsiąs apie jį patį ir kitus jo pažinotus karius. Ar užteks Jo Didenybei kantrybės visa to klausytis? Juk istorija neapsiribos vien tik kova, ją būtina pradėti nuo daug ankstesnių įvykių, nes tik tada karių, kuriuos Jo Didenybė stebėjo Termopiluose, gyvenimai ir veiksmai įgaus tikrąją prasmę ir reikšmę.

Jo Didenybė, karvedžiai ir patarėjai liko patenkinti graiku. Padavė jam taurę vyno su medumi troškuliui numalšinti ir paprašė pasakoti, kaip jis pats norįs. Vyras, vardu Kseonas, darkart nulenkė galvą ir pradėjo:

Visad norėjau sužinoti, koks jausmas mirti.

Mes, tarnavę kumštynių maišais spartiečių sunkiaginkliams pėstininkams, darydavom vieną pratimą. Vadinome jį „ąžuolu", nes užimdavome padėtis palei ąžuolus Otonos lygumos pakraštyje, kur spartiečiai ir perioikai* rudenį ir žiemą vykdydavo mokymus. Išsirikiuodavome dešimčia eilių, įsirėmę pintais kūno aukščio skydais į žemę, o jie, smogiamieji būriai, daužydavo mus: išsirikiavę aštuoniomis eilėmis, iš pradžių artėdavo žingsniu, paskui – bėgte ir galiausiai – kiek kojos įkabina. Jų suglaustų skydų smūgis atimdavo kvapą. Atrodydavo, tarytum ant mūsų būtų virtę kalnai. Kad ir kaip tvirtai įsispirdavome kojomis į žemę, keliai sulinkdavo kaip sodinukai po žemės nuošliauža; visa drąsa akimirksniu palikdavo širdį, ir mus apversdavo kaip sausus stagarus artojo ašmenys.

Štai koks jausmas mirti. Termopiluose mane į saulės rezginį kliudė egiptiečio ietis. Tačiau pojūtis nebuvo toks, kokio galėjau tikėtis, – ietis tarsi ne persmeigė mane, o galingai smogė, kaip tiems vyrukams po ąžuolais.

Įsivaizdavau, kad mirusieji turėtų būti nešališki. Kad į gyvenimą turėtų žvelgti grynosios išminties akimis. Tačiau patirtis parodė, kad yra priešingai. Užvaldė emocijos. Regis, neliko nieko, tik jos. Širdis man maudė ir plyšo į gabalus kaip dar niekad gyvenime. Praradimas apgaubė mane deginamu ir nenugalimu skausmu. Mačiau savo žmoną, vaikus ir brangią pusseserę Diomachę – tą, kurią mylėjau. Regėjau tėvą Skamandridą, motiną Eunikę, Bruksijų, Dektoną ir Savižudį, – visi šie vardai Jo Didenybei nereiškia nieko, tačiau man jie brangūs kaip gyvenimas, o tada, mirties akimirką, tapo net dar brangesni.

Tolyn jie lėkė. Tolyn ir aš nuo jų lėkiau.

Nė akimirkai nepamiršau drauge su manimi kritusių ginklo draugų. Dabar mane su jais siejo šimtąkart stipresni saitai, nei

---

* Visi Spartos gyventojai buvo dalijami į tris grupes: spartiatus, perioikus ir helotus. Valdantysis sluoksnis buvo spartiatai. Tiek žygyje, tiek ir taikos metu spartiatai atlikdavo karinius, gimnastikos, fechtavimo, imtynių, bėgimo pratimus ir tik nakčiai grįždavo namo į savo šeimas. Spartiatai sudarė „lygiųjų bendruomenę". *Perioikai* – „aplinkui gyveną" – Spartos sąjunginių sričių gyventojai. Tarp perioikų buvo žemdirbių, amatininkų ir prekybininkų. Palyginus su beteisiais vergais helotais, perioikai buvo geresnėje padėtyje, jie tarnavo kariuomenėje ir galėjo turėti žemės, bet neturėjo politinių teisių ir neįėjo į „lygiųjų bendruomenę" (vert.).

gyviems esant. Pajutau neapsakomą palengvėjimą ir supratau, kad išsiskyrimo su jais bijojau labiau nei mirties. Įsivaizdavau, kokia kankynė likti po karo gyvam, patirti tą vienatvės ir kaltės jausmą, neapleidžiantį žmogaus, išrinkto toliau kvėpuoti, kai jo bendražygiai buvo priversti kvapą išleisti.

Tas būvis, kurį vadiname gyvenimu, užsibaigė.

Buvau miręs.

Ir nors milžiniškas buvo šis praradimo jausmas, kai kas mane ir, kaip jaučiau, mano ginklo brolius jaudino dar labiau.

Kad mūsų istorija sunyks drauge su mumis.

Kad niekas to taip ir nesužinos.

Rūpinausi ne savimi, ne dėl savanaudiškų ar tuščiagarbiškų tikslų – rūpinausi jais. Leonidu, Aleksandru ir Polineiku, namų židinio netekusia Arete, o visų labiausiai – Dieneku. Nepakeliama buvo, kad visa jo narsa, visas sąmojis, mintys, kurių dalį išgirsti aš vienas turėjau išimtinę teisę – kad visa tai ir viskas, ką jis su savo draugais pasiekė ir už ką kentėjo, paprasčiausiai išnyks, išsisklaidys kaip laužo dūmas miškingoje vietovėje.

Štai mes jau pasiekėme upę. Ausimis, kurios jau nebebuvo ausys, ir akimis, kurios jau nebebuvo akys, girdėjome ir matėme Letos srovę ir aibes seniai kenčiančių mirusiųjų, kurių laikas po žeme pagaliau ėjo prie pabaigos. Atsigėrę šių visus atsiminimus apie jų žemiškąjį gyvenimą nuplaunančių vandenų, jie grįždavo į būtį.

Tačiau mums, žuvusiems prie Termopilų, dar liko laukti amžinybę, kol galėsime atsigerti Letos vandens. Mes viską atsiminėm.

Rauda, kuri išties buvo ne rauda, o bendras karių širdžių skausmas, kamavęs ir mane, suteikė grėsmingam gamtovaizdžiui nenusakomo liūdesio.

Tada man iš už nugaros (jei pasaulyje, kuriame visos kryptis susivienija, įmanomi tokie dalykai kaip „priekis“ ar „užnugarys“) suspindėjo tokio didingumo šviesa, jog aš supratau – mes visi iškart supratome – jog tai ne kas kita, o dievas.

Foibas Toliašaudis, pats Apolonas, apsitaisęs kovos šarvais nužengė tarp spartiečių ir tespėjiečių. Niekas neištarė nė žodžio; jų ir nereikėjo. Lankininkas jautė vyrų agoniją ir jie be kalbų žinojo, jog jis, karys ir gydytojas, atėjo čia jiems padėti. Taip greitai, kad net nespėjau nusistebėti, jis atsigręžė į mane – mane, kuris mažiausiai galėjo to tikėtis, tuo labiau kad šalia manęs buvo pats Dienekas, mano šeimininkas gyvenime.

Aš būsiu išrinktasis. Tas, kuris grįš ir viską papasakos. Mane suėmė skausmas, daug baisesnis už ankstesnį. Malonus gyvenimas, net beprotiškai laukta galimybė papasakoti apie mus žmonėms staiga tapo nepakenčiama dėl skausmo, kurį žadino būtinybė palikti taip mylimus žmones.

Tačiau priešais Dievo didybę nebuvo įmanomi jokie maldavimai.

Išvydau kitą šviesą, blankesnę, žemiškesnę, ir supratau, jog tai – saulė. Po truputį grįžau atgal. Fizines ausis vėl užplūdo garsai. Kareivių pašnekesiai egiptiečių ir persų kalbomis, odinėm pirštinėm apmautos rankos, traukiančios mane iš po krūvos lavonų.

Egiptiečiai jūrininkai vėliau man papasakojo, jog tada aš sumurmėjau žodį *lokas*, kuris jų kalba reiškia „šūdas“, ir prajuokinau juos visus, bevelkančius mano sumaitotą kūną dienos švieson.

Bet jie suklydo. Žodis, kurį ištariau, buvo *Loksijas* – taip graikai pagarbiai vadina Apoloną Dviprasmiškąjį, ar Apoloną Iškreiptąjį*, kurio pranašystės visad sunkiai suprantamos ir netiesioginės.

Kaip poetai šaukiasi mūzos, kad ji per juos prabiltų, aš savo nerišliu balsu sukrenkščiau Toliašaudžio* vardą.

Jei Tu, Lankininke, išties pasirinkai mane, leisk iš mano lanko skrieti tavo dailiaplunksnėms strėlėms. Paskolinki savo balsą, Toliašaudi. Padėk man pasakoti.

---

* Dievo Apolono epitetai (vert.).